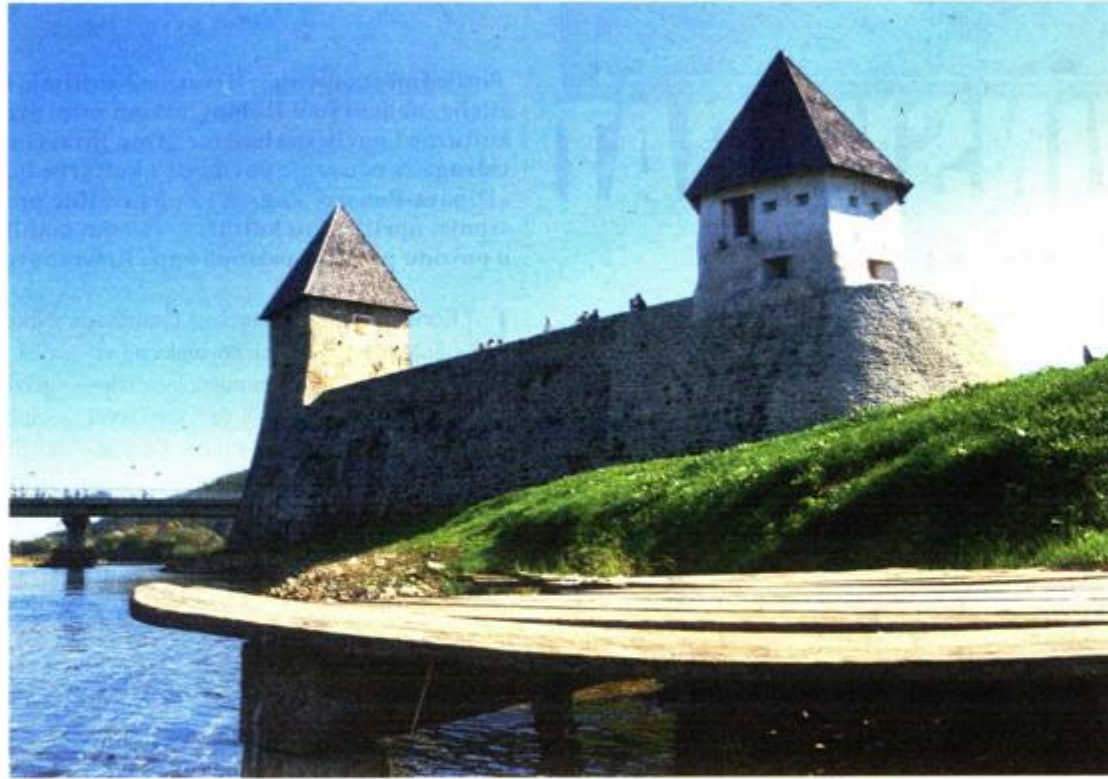

HRVATSKA KOSTAJNICA

Fotografija: ATI SALVARO

Nekoć se Hrvatska sterala do Drine, povijesne razdjelnice Istoka i Zapada. Danas seže do Une, vidljivo s tornja zagrebačke katedrale za jasna dana. Tu je nakon niza ratova ustaljena austro-otomanska granica po Miru u Srijemskim Karlovcima 1699. Rijeka Una brusi otok sa starom zrinском utvrdom, predmet donedavnog susjedskog svojatanja, temeljem blizine inojske obali. Šestog kolovoza 1995. Hrvatska Kostajnica oslobođena je od okupacije ilegalne srpske paradržave, koja je zlorabila povijesno ime (Vojne) krajine, dijela Kraljevstva Hrvatske privremeno ustupljenog za potrebu udružene obrane od otomanske pogibelji. Kostajnicu spominju 1240., kao dio Dubičke župe, isprva pod Hetinsima. Kralj Ljudevit I. Anžuvinac u XVI. st. daruje knezovima Šubićima Bribirskim grad Zrin i posjede u Pounju. Od tuda naziv Zrinski. Kostajnicu Jelena Lipovačka daruje 1442. mužu Martinu Frankopan, a 1471. Nikola Frankopan prodaje Kostajnicu Ivanu Benvenjudu, pa on 1492. banu Ladislavu Egervarskom. Kostajnica je vrijedan posjed, na unskom otoku je kaštel, a uz obalu naselje sa trgovom. Vlastelinstvo ima 27 sela i dobre prihode. Početkom XVI. st. Kostajnica je pod Vranskim prioratom. Biskup i ban Petar Berislavić dobi ju kao nagradu za pobjedu nad otomanskom vojskom kod Dubice 1513. Godine 1530. prior Ivan Taši daje grad u zalog Nikoli III. Zrinskom, a Zrinski ga trajno dobivaju 1541. darovnicom hrvatskog kralja i austrijskog cara Ferdinanda I. Padom Bosne 1463. pod Osmanlije, Hrvatska je izložena stalnim napadima i pljačkama koji nanose stanovnicima veliku štetu. Brojni sele, dijelom u ugarsko Gradišće. Turski napad 1483. je odbijen. Ban Nikola IV Zrinski vodi žestoke borbe s Turcima i brani Pounje, Kostajnicu i Zrin. Godine 1553. Zrinski utvrđuje Kostajnicu i Novi na Uni. Na njegovu molbu kralj pritiče u pomoć. Dok je Nikola Zrinski 1556. branio svoje posjede u Međimurju i u Ugarskoj bosanski paša Malkoč-beg opsjede Kostajnicu. Kapetan Pankracije Lusthalter prista na predaju 23. srpnja 1556., za 2000. dukata te potpada pod otomansku vlast. Godine 1594. general Juraj Lenković zakratko povratu grad, kao i Đuro Zrinski 1642. Kostajnica osta pod Osmanlijama do 1685., kad ban Nikola Erdödy zauze kostajnički grad i tvrđavu. Mirom u Srijemskim Karlovcima 1699. uspostavljena je granica između carstava na Uni, koja je obnovljena 1945. u Titovoj krojačnici. Pogranični grad imao je kontumacu – carinarnicu s karantenom, s početkom uvozne robe od 20 dana, iz sanitarnih razloga. Pod vojnom upravom je od 1718. - 1871. kad je ukinuta Vojna krajina, a njen teritorij vraćen Trojednoj. Od 1776. je varoš, a od 1788. slobodni grad, poveljom k. i c. Josipa II. Zakratko je dio Napoleonskih Ilirskih provincija, kad je sagrađena prekrasna gradska fontana. Kostajnička utvrda jedini je sačuvani izvorno plemićki grad, prerasao u kaštel, osoben i po izdizanju tik uz rijeku, u kojoj se zrcali. Rijeka pruža sigurnost od napadača, ali i sama je izvor problema, za bujica, i dinamičkim djelovanjem. Prve radnje na obnovi i sanaciji poduzete su 1907.-1908. U odboru za obnovu grada bio je imenovan kao izaslanik Kraljevske zemaljske vlade povjesničar Emilij Laszowski. Odbor štiti stariji dio grada; kule i bedeme, uklanja, sanacir ili ponovno gradi novije dijelove. Tri su kule: četverokutna, peterokutna i kružna baterijska. Za nju predlažu: čišćenje, popravak zidova i AB-stropove za mali paviljon, rekonstrukciju kruništa zidova i zahvat na katu peterokutne kule. Kostajnički se gradonačelnik obratio za pomoć predsjedniku Zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji Tadiji Smičiklasu 1916., s molbom za slanje povjerenika-savjetnika. Smičiklas šalje Gjurju Szaba, koji preporuča rušenje između kula A i B, izravnjanje vanjske podne podloge i popravak kula, s naglaskom na pokrov. Radovi počinju desetak godina potom. Ban dr. Ivo Perović posjeti stari grad 1933. godine i obeća pomoć banske uprave. Nastavno su idućih godina uklonjene sve kanatne konstrukcije s bedema, sanirano kameno zide, kule dobile novi krov i pokrov od šindre. Na katu četverokutne kule uređena je gostionica s terasom, a podno tvrđave gradsko kupalište. Bedem dobi uređeni ophod. Godine 1957. Stari grad je upisan u registar spomenika kulture. Grad pokreće obnovu derutnog Starog grada. Od 1966. do 1991. radovi bijahu spori, ograničeni skromnim doznakama republičkog SIZ-a za kulturu. Izvedeni su najnužniji radovi sanacije. Prvi idejni projekt obnove Staroga grada izradi Restoratorski zavod Hrvatske 1966., a od 1969. preuze i vođenje radova. Zatečeno stanje je bilo jako loše. Tlocrt je nepravilni trostrani. Na sjevernom bedemu neposredno uz Unu je četverokutna kula. Na zapadnom špicu je peterokutna kula, a na sastavu istočnog i južnog bedema kružna

baterijska kula. Ulaz u grad je s istoka. Radovi započeh s kružnom baterijskom kulom, koja bi u najgorem stanju. Gradnja obližnjeg novog mosta preko Une uspori radove, a i Stari grad je strada od uzgrednog korištenja. Po potresu u Banja Luci sanirano je urušenje južnog vanjskog plašta baterijske kule i izvedena hidroizolacija kruništa, popravljen krov, zamijenjena pokrovnna šindra i postavljen gromobran. Sondiranje građevine iznese na vidjelo dobro očuvane i brižno klesane kamene okvire velikog, polukružnog portala. Otkrivena je stražarska sedilija, jedina očuvana u Lijepoj Našoj, peta izvornog bačvastog svoda kule, ležajevi drvenih greda koje nekada držahu pod. Kula se bila oslonila na dublje temeljni obrambeni zid, a to je uz djelovanje rijeke i različito temeljenje uzrokovalo naginjanje kule. U cijeloj Hrvatskoj samo u kostajničkom gradu postoje odvojeni kolni i pješački ulazi i jedini je sačuvani primjer pristupa u kaštel podiznim mostom nad rijekom. Sanirana je četverokutna kula, djelomično rekonstruiran kamener okvir malih pješačkih vrata prema Uni. Peterokutna kula sagrađena je tek u XVIII. st., po podebljanju vanjskog zida u bedem. Zbog različitog temeljenja podzidani su pojedini zidovi kule. Izrađena su još dva idejna projekta, 1978. i 1981. Sondiranje 1981. pokaza dobru očuvanost najstarijeg sloja bedema, naknadno prizidanih slojevima nabijene zemlje i kamena. Kvaliteta dodanih netemeljenih zidova s unutarnje strane bila je slaba, pa je odlučeno ostaviti izvorno zide. Predviđen je bio manji muzejski prostor i ljetna pozornica, koja uklanjanjem prizida dobi na površini. Po uklanjanju su uočena oštećenja izvodnoga zida. Naginjanje četverokutne kule od preko 4° prema rijeci zaustavljeno je kontraformnim zidom. Sanirana je ponutrica bedemova. Sondazom je utvrđeno temeljenje hrastovim i kestenovim pilotima, koji su izvan stalnog režima podvodnih voda, pa trunu. Rat i uspostava RSK zaustaviše obnovu. Radovi na sanaciji Staroga grada nastavljeni su 2003., netom po integraciji Unske ade u Republiku Hrvatsku. Grad je u Domovinskom ratu nastradao, napose krovovi kula i obalno pročelje grada. Odusta se od natkrivanja baterijske kule stožastim krovom, prema vjerodostojnom crtežu iz XVIII. stoljeća. Uklonjeno je krovšte četverokutne kule, opasno nagnuto i na domak urušavanja. Saniran je jugoistočni ugao kule i urušenje pod sjevernim zidom kule, i tako spriječeno urušavanje peterokutne kule, u kojoj su zamijenjene grede, drveni nadvoji niša puškarnica i vrata. Kula je ožbukana, uz mjestimično zadržavanje postojeće čvrste. Sanirana je osnovna konstrukcija peterokutne kule. Izvedena su krovšta obiju kula, pokrivena kalanom arišovom šindrom. Uređena su vanjska pročelja, i sanirana baterijska kula. Južno i dio istočnog pročelja su prezidani. Vezni materijal se kroza stoljeća pretvori u humus. U obje kule su predviđeni izložbeni prostori. Izvedene su sve komunikacije za obilazak grada. U prizemlju četverokutne kule rekonstruiran je bačvasti svod ferocementnom ljuskom, a na pod položene hrastove grede. Tako je, uz okvir kolnih i pješačkih vrata i stražarske sedilije, vraćen izvorni izgled prizemlju četverokutne kule, najvrjednijem prostoru Staroga grada. Po sanaciji karbonskim vlaknima ciglenog svoda prizemlja peterokutne kule, unutrašnjost je ožbukana i obijeljena, a u podu pokazan izvorni obrambeni zid. Vidimo koliki su napori potrebni za saniranje jednog spomenika kulture! Radovi na obnovi okončani su 2011., i za Kestenijadu imate idealnu priliku za posjet. Banovina pripada povijesno najvažnijim i zemljopisno najatraktivnijim hrvatskim prostorima, no malo tko od nas je u njoj bio. Prilika je za to ovih dana, jer se tu slavi Dan pobjede i domovinske zahvalnosti. Nigdje kao na Banovini ne možemo na tako malom prostoru, običi toliko značajnih povijesnih mjesta i tako puno spomenika kulture, od kojih je većina u potpuno zapuštenom stanju. Obnovljeni Stari grad u Hrvatskoj Kostajnici, neposredno uz granični prijelaz, prva je slika koju gost dobiva o Hrvatskoj dolazeći s brdovitog Balkana. Razlika između Hrvatske Kostajnice i obližnje Bosanske Kostajnice je vidljiva, kao u vremeplovu. U blizini je povijesni Zrin, u čiju obnovu treba uložiti još jako puno napora. U Rujevcu, između Zrina i Gvozdanskog, nalazi se odlično očuvana visoka peč, spomenik tehničke kulture, osnovu gospodarske i političke moći knezova Zrinskih do pada Zrina 1577. U obližnjoj Glini, gdje je ove godine glavna proslava Dana pobjede, Josip Runjanin je skladao „Lijepu našu domovinu“, koja je ondje i prvi put zapjevana, a nedaleko od Kostajnice je i kuća feldmaršala Svetozara Borojevića. Banovina je prirodni i kulturni fenomen, jedna od najljepših hrvatskih pokrajina.

Ati SALVARO